

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ ПЕРЕРОБЛЕНОЇ ПЛОДОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

FEATURES OF THE MARKET DEVELOPMENT OF PROCESSING FRUIT PRODUCTS IS IN UKRAINE

Проаналізовано основні параметри розвитку вітчизняного ринку переробленої плодової продукції: тенденції виробництва, споживання, зовнішньої торгівлі, цінову ситуацію, канали реалізації. На підставі аналізу внутрішнього ринку встановлено низький рівень споживання переробленої плодової продукції та високу самозабезпеченість населення. Встановлено, що споживчі потреби населення через низький платоспроможний попит задовольняються лише на 64 %. Описано цінову ситуацію, яка характеризується змінністю залежно від регіонів продажу.

Ключові слова: ринок, плоди, переробка, споживання, пропозиція, попит, експорт, імпорт, ціна.

Проанализированы основные параметры развития отечественного рынка переработанной плодовой продукции: тенденции производства, потребления, внешней торговли, ценовую ситуацию, каналы реализации. На основании анализа внутреннего рынка установлен низкий уровень потребления переработанной плодовой продук-

ции и высокую самообеспеченность населения. Установлено, что потребительские нужды населения из-за низкого платежеспособного спроса удовлетворяются лишь на 64%. Описана ценовая ситуация, которая характеризуется изменчивостью в зависимости от регионов продаж.

Ключевые слова: рынок, плоды, переработка, потребление, предложение, спрос, экспорт, импорт, цена.

The main inland market processed fruit products development parameters have been analyzed: the tendencies of production, consumption, foreign trade, price situation, realization canals. The low level of the processing fruit products consumption and the high population self-insurance were detected on the basis of the domestic market analysis. The consumption requirements of the population have appeared to be met by 64% only because of the low actual demand. The price situation was estimated which characterized changes was depending on by the regions of sale.

Key words: market, fruits, processing, consumption, supply, demand, export, import, price.

УДК 339.13.017:631.563:634.1.076

Сало І.А.

д.е.н., с.н.с., вчений секретар

Інститут садівництва

Національної аграрної академії наук

України

Постановка проблеми. В Україні значна частина плодів під час доведення її до споживача підлягає промисловій переробці. З розвитком матеріально-технічної бази обсяги переробки і випуску кінцевої продукції зростають. Окрім промислових підприємств, переробку плодів налагоджують безпосередньо її виробники. Це зумовлено тим, що значна частина зібраних плодів не відповідає вимогам стандартів для реалізації у свіжому вигляді, але разом із тим придатна для промислової переробки. Крім того, у роки зі значним урожаєм важко продаються навіть відповідні стандартам свіжі плоди. А за майже цілковитої відсутності сховищ це зазвичай призводить до швидкого псування продукції та непридатності для споживання у свіжому вигляді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питань формування та функціонування ринку плодоягідної продукції в галузі садівництва займалися Л.П. Симиренко, П.Г. Шитт, В.В. Юрчин, Д.Ф. Чухно, О.М. Шестопаль, А.І. Шумейко, О.Ю. Єрмаков, В.А. Рульєв, Л.О. Барабаш, Г.М. Сатіна, Т.А. Маркіна, Л.А. Костюк та ін. Однак їхні дослідження стосувалися здебільшого кон'юнктури та цінової ситуації на ринку свіжих плодів та ягід, а ось ринок переробної плодової продукції охарактеризований лише частково. Зважаючи на наявну проблему – швидку втрату якісних властивостей плодів, особливо кісточкових, та недостатнє забезпечення сховищами для

зберігання, – дослідження є актуальними і необхідними.

Постановка завдання. Метою дослідження є встановлення сучасних пропорцій попиту і пропозиції на вітчизняному ринку продукції переробки плодів на технічні цілі та цінові коливання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний внутрішній ринок переробної плодової продукції, як і низку інших, можна визначити як агрегативний [1, с. 176]. Першочергово він розподіляється на ринки напівфабрикатів (продукція, яка потребує додаткової обробки), консервованих, заморожених, асептичних та сушених плодів. Надалі розмежовується на субринки нижчих рівнів (рис. 1).

Серед основних регіонів України, в яких знайшла розвиток промислового переробки плодів, слід відзначити Вінницьку, Київську та Львівську області, на частку яких припадало 78,3%, або ж 52,8 тис. т придбаної для промислової переробки сировини у сільськогосподарських підприємств. У цілому з урахуванням сировини сільськогосподарських підприємств, господарств населення та її імпорту найбільше плодівих соків, нектарів вироблялося у Миколаївській, Дніпропетровській та Одеській областях – до 80%, або близько 900 тис. т (у т. ч. овочевих соків), а ось джемів, желе, пюре та пасти – у Вінницькій та Миколаївській областях – до 70%, або 60–70 тис. т. Нині в секторі переробки плодової продукції функціо-

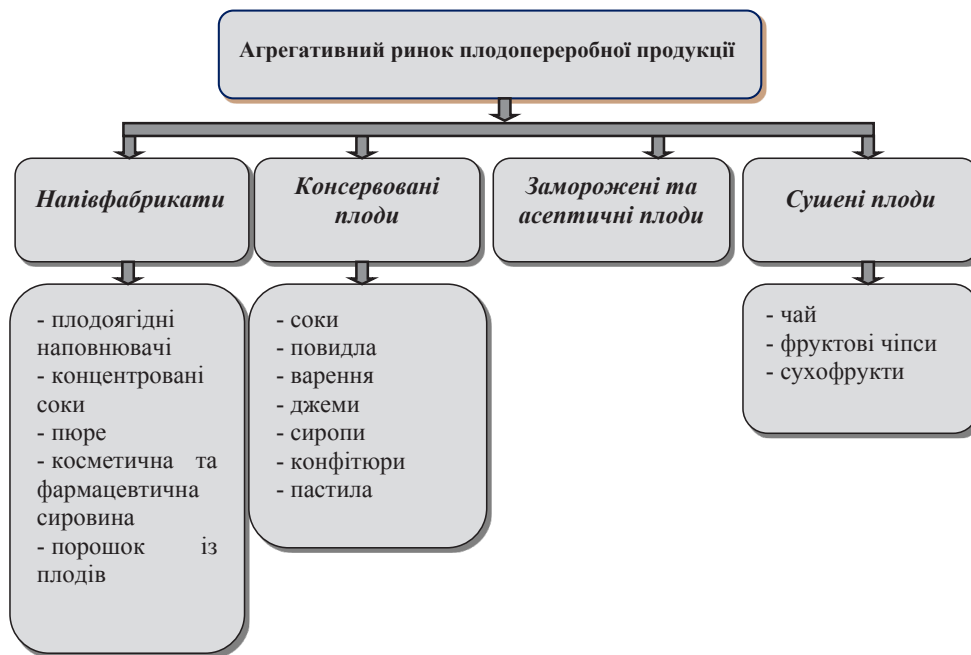

Рис. 1. Агрегативний ринок плодопереробної продукції

Джерело: розроблено за результатами досліджень автора

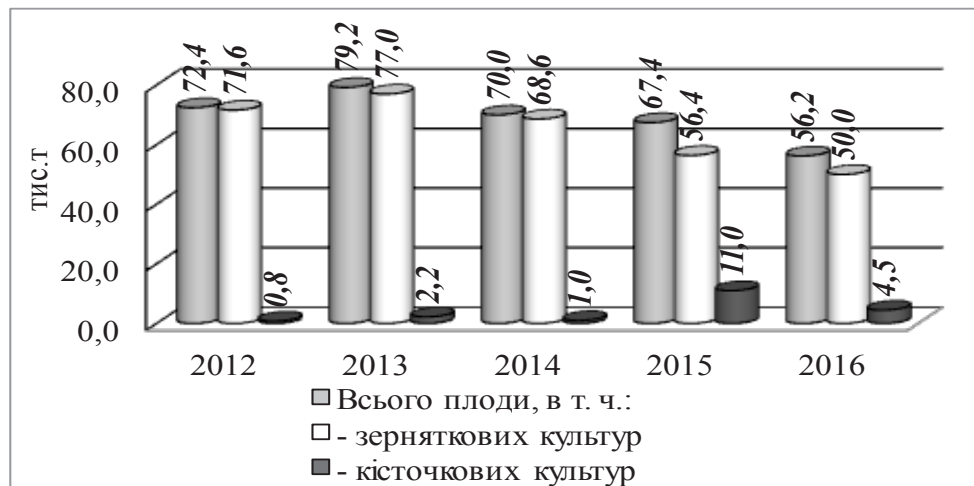

Рис. 2. Реалізація плодів сільськогосподарськими підприємствами на промислову переробку, тис. т

Джерело: розраховано за даними Держстату України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

нує близько 600 підприємств, однак найвагоміша частка у пропозиції на ринку – 35–45. Зауважимо, що виробництво плодопереробної продукції найбільше концентрується в областях, де зосереджуються плодопереробні підприємства, наприклад: ЗАТ «Вознесенський консервний завод» (Миколаївська область), ВАТ «Богуславський консервний завод (Київська), ТОВ «Агрона Фрут Україна», ДПП ВАТ «Вінніфрут», ТОВ «Вінницький консервний завод» (Вінницька), ТОВ «Укргоріхпром» (Одеська), ТОВ «Волочиський консервний завод» (Хмельницька) та ін. Серед плодів консервів найбільшу частку займає пюре, виробництво якого

переважно зосереджене в ТОВ «Агрона Фрут Україна» та «Сандора». А найбільшими виробниками джему, конфітюру та повидла вважаються ПрАТ «Могилів-Подільський консервний завод» (Вінницька область), ТОВ «Тотал», «Сардонікс» (Дніпропетровська область).

Загалом у 2012–2016 рр. сільськогосподарськими підприємствами на сировинні цілі реалізовано переробним підприємствам 23–26% (56,2–79,2 тис. т) від загальних обсягів продажу свіжих плодів, із них: плодів зерняткових культур – 84–99% (50,0–77,0 тис. т) та кісточкових – 1–16% (0,8–11,0 тис. т) (рис. 2). Причому в 2016 р. обсяги

реалізації плодів зменшилися порівняно з 2012 р. на 22%. Відзначимо, що найбільші обсяги закупівель сировини в переробних підприємствах припадають на плоди зерняткових культур, як правило, яблук. Це зумовлено кількома чинниками: найвищим серед плодів обсягом вітчизняного виробництва, імпорту, відносно низькими закупівельними цінами та тривалим строком їх зберігання, різноманітністю способів промислової переробки.

За розрахунками, від господарств населення на промислову переробку надходило в 2012–2016 рр. близько 10% (106,6–124,0 тис. т) вирощених плодів. Найчастіше закупівля у населення плодів на переробку відбувається за цінами, значно нижчими за ринкові. Наприклад, у 2016 р. в господарствах населення Полтавської області невідсортовані яблука придбавалися для виготовлення соку за ціною до 1,00 грн. за 1 кг, тоді як середня закупівельна ціна у сільськогосподарських підприємств становила 5,00 грн./кг.

Рівень самозабезпечення вітчизняного ринку у сировинній продукції садівництва становить 72–92% (табл. 1). На внутрішній ринок ззовні надходять переважно сушені плоди: курага, чорнослив, яблука, персики, груші, суміші горіхів та сушених плодів, фруктові салати із сухофруктів тощо, у 2016 р. – 90% (20,9 тис. т в перерахунку на свіжу продукцію), що втричі більше, ніж у 2012 р. До речі, вони є найменш вибагливими до умов зберігання. Основними країнами-імпортерами є Туреччина та Узбекистан, які в 2016 р. забезпечили 75% (15,6 тис. т) надходжень сушеної плодової продукції.

Україна експортує здебільшого заморожені плоди з доданням або без цукру чи інших підсолоджуючих речовин – 71% у 2016 р., або 41,2 тис. т. Заморожена плодова продукція надходить переважно до Австрії, Німеччини, Італії, Польщі, Литви – 73% (30,0 тис. т).

Споживання переробної плодової продукції в Україні залишається низьким – 3,2–5,0 кг на особу в рік (у перерахунку на свіжу) за мінімальної норми 5 кг. Останнім часом на внутрішньому субринку консервованої плодової продукції істотно зріс споживчий попит на соки. Рівень споживання соків становить близько 8–10 літрів на особу в рік за їх виробництва до 25 кг (у т. ч. овочеві соки та нектари). При цьому норма їх споживання сягає до 55 кг [2]. Для порівняння: в Європі на душу населення у рік споживається 25–30 літрів соків, у Росії – 12, а в США – 60 літрів [3; 4]. Такий низький попит в Україні пояснюється високою затребуваністю вітчизняних концентратів для соків за кордоном, а також недостатньою купівельною спроможністю населення. Ціни на соки в 2012–2016 рр. залежно від торгової марки виробника та вмісту коливаються від 15 до 30 грн. за 1 літр. До того ж останнім часом, згідно з проведеним анкетним опитуванням споживачів плодової продукції, побутує думка, що соки за своїм складом є не зовсім безпечними для споживання. Через це населення все більше споживає свіжовижаті соки із власне виробленої чи купленої плодової продукції. Слід відзначити, що протягом останніх років культура споживання та

Таблиця 1

Динаміка розвитку ринку плодової сировини для технічної переробки (у перерахунку на свіжу), тис. т

Показники	Роки					Індекс 2016 р. до 2012 р.
	2012	2013	2014	2015	2016	
Обсяги переробки продукції, у т. ч.:	179,0	200,0	178,2	181,0	180,2	1,0
- виробленої сільськогосподарськими підприємствами	72,4	79,2	70,0	67,4	56,2	0,8
- виробленої господарствами населення	106,6	120,8	108,2	113,6	124,0	1,2
Імпорт плодів, у т. ч.:	69,4	67,3	26,2	15,3	25,7	0,4
- заморожених	5,3	5,8	4,1	3,7	4,7	0,9
- консервованих	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	1,0
- сушених	64,0	61,4	22,0	11,6	20,9	0,3
Експорт плодів, у т. ч.:	29,7	27,5	26,5	36,9	58,1	2,0
- заморожених	20,1	19,4	20,9	30,3	41,2	2,0
- консервованих	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
- сушених	8,9	8,2	5,6	6,6	16,9	1,9
Рівень самозабезпечення, %	72,0	74,8	87,2	92,2	87,5	1,2
Місткість ринку, тис. т	206,3	226,4	167,7	149,6	137,5	0,7
Реалізовано переробленої продукції на особу в рік (у перерахунку на свіжу), кг*	4,5	5,0	3,9	3,5	3,2	0,7

* Враховані втрати при переробці плодової продукції – 5%

Джерело: розраховано за даними Держстату України, FAO та за матеріалами досліджень автора

смаки населення змінилися: надається перевага заморожуванню плодів, а їх консервування відійшло на другий план. Це, звичайно, вплинуло на формування високих цін на консервовану плодovu продукцію, зокрема на варення та повидло: у 2012–2016 рр. – 70–100 грн./кг.

На вітчизняному ринку переваги у споживанні мають апельсинові соки, це відзначили 51% опитаних українців. На другому місці – традиційний яблучний сік (40%), а на третьому – персиковий (30%). Далі в рейтингу смакових переваг серед плодovих соків: мультівітамінний (22,0%), ананасовий (21,8%), абрикосовий (19,2%), змішаний із двох чи трьох плодovих культур – мікс (18,1%), грейпфрутовий (9,8%), лимонний (9,3%), сливовий (8,0%), грушевий (7,4%), банановий (7,0%), вишневий (6,5%) [5].

Сучасні обсяги споживання зумовлені кризою в промисловому виробництві плодів, а отже, нестачею якісної вітчизняної сировини, низькою купівельною спроможністю населення, високими для споживачів кінцевими цінами реалізації, тому вітчизняна плодopереробна галузь нараховує порівняно незначну кількість товаровиробників і промислових потужностей. Наприклад, ТОВ «Агрона Фрут Україна» щороку спроможне переробляти не менше 200 тис. т яблук, що становить 1/5 виробництва в Україні. Плоди, вирощені господарствами населення, особливо в урожайні роки, через проблеми збуту (дороге транспортування, відсутність засобів для зберігання, недостатню поінформованість про можливість масових продаж переробним підприємствам) часто не використовуються взагалі, псуються. Згідно з проведеним опитуванням власників дачних ділянок, зосереджених біля великих міст, зокрема Києва, які вирощують плоди різних видів, у врожайні роки втрати урожаю сягають більше 30%. Через це не зайве ще раз наголосити про необхідність розвитку обслуговуючих кооперативів, адже населення для додаткового поповнення сімейного бюджету готове здавати плоди для переробки навіть за досить низькими цінами порівняно з середніми ринковими, зокрема яблука та горіхи.

На ринку соків серед лідерів із продажу виділяються ТОВ «Сандора», ПрАТ «Ерлан», СП ТОВ «Вітмарк-Україна», які контролюють близько 85% ринку соків в Україні. Можна стверджувати, що ринок соків в Україні є олігополістичним. Зростання внутрішнього попиту та експортні можливості роблять цей бізнес привабливим для інвестування. Практично всі великі плодopереробні підприємства працюють на основі іноземного капіталу.

Підвищення споживчих потреб населення саме на соки відстежується на прикладі Львівської області та конкретних її підприємств. Так, у цьому регіоні щорічно обсяги виробництва, пере-

робки та експорту плодovої продукції зростають у 1,1–1,2 рази. Тут розміщується плодopереробні підприємства, в асортименті яких переважають яблучні соки та пюре, фруктові повидла, ягідні джеми, галеретки зі смородини. Наприклад, відома група компаній Т.В. Fruit, яка створена шляхом об'єднання всіх активів підприємства «Яблуневий дар», польського плодopереробного заводу Т.В. Fruit Dwikozy, заводу з переробки фруктів у Грузії, компанії «Танк Транс Україна» і Tank Trans Polska, що займаються внутрішніми та міжнародними перевезеннями наливних вантажів, а також садівничого комплексу, у власності якого 550 га садів яблуні, вишні, полуниці та малини.

Попит споживачів на плодopереробну продукцію значною мірою залежить від цін реалізації. Роздрібні ціни на внутрішньому ринку переробної плодovої продукції складаються під впливом закупівельних цін на сировину, темпів інфляції та сезону продажу. Так, зі збільшенням закупівельних цін на плодovu сировину в 2016 р. у 2,8 рази порівняно з 2012 р. до 3,0 тис. грн./т, підвищилися й роздрібні ціни реалізації на продукцію переробки. Зокрема, ціни на сушені плоди в 2016 р. досягали 80–100 грн./кг, що в 2,5–3 рази вище за рівень цін 2012 р. Окрім того, на ринку сировини переробним підприємствам доводиться конкурувати з оптовою торгівлею, яка закуповує плоди для реалізації в роздрібній мережі. У неврожайні роки переробна промисловість відчуває дефіцит у сировині потрібних параметрів для окремих напрямів переробки, що сприяє росту закупівельних цін для сільськогосподарських підприємств.

У структурі закупівельних цін вищими виявилися ціни на свіжі кісточкові плоди у 2016 р. – 8,6 тис. грн./т, тоді як плоди зерняткових культур коштували лише 2,5 тис. грн. за 1 т (рис. 3). Це пояснюється чинником сезонності виробництва, адже промислове садівництво недостатньо забезпечене сучасними технологіями зберігання плодів. Через це кісточкові плоди в значних обсягах реалізуються лише в період їх масового збору. В Україні основними їх виробниками є господарства населення, тому через дрібнотоварність виробництва закупівля плодів на переробку відбувається незначними партіями. Плоди ж зерняткових культур, як уже згадувалося, займають основну частку в загальній пропозиції, є менш вибагливими під час транспортування та зберігання, доступні практично протягом усього року, тому ціни на них дещо нижчі (у 2012–2016 рр. – у 2,5–4,4 рази).

Відстежуються зміни цін у регіональному розрізі та по роках, що пояснюється різницею в пропозиції та затребуваності в сировині переробними підприємствами. Так, найдорожче реалізувалися зерняткові плоди для переробки у Чернівецькій, Львівській та Миколаївській областях – від 3,0 до 3,6 тис. грн. за 1 т, а кісточкові – у Херсонській,

Рис. 3. Закупівельні ціни сільськогосподарських підприємств на плодіву сировину, тис. грн./т

Джерело: розраховано за даними Держстату України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Львівській та Одеській – від 7,3 до 12,3 тис. грн./т. Значно нижчі ціни спостерігаються на зерняткові плоди у Запорізькій, Чернігівській та Черкаській областях – 1,6-2,0 тис. грн./т, а на кісточкові – у Вінницькій та Донецькій (2,0–2,9 тис. грн.).

Висновки з проведеного дослідження. Промислова переробка плодів, особливо в сільськогосподарських підприємствах, є важливим засобом їх повного використання за призначенням та збільшення доходів. Також це дає можливість деякою мірою уникнути сезонності в забезпеченні потреб населення протягом року. Велике значення для розширення переробки плодів мають розвиток сировинної бази, зниження собівартості свіжих плодів, використання ресурсозберігаючих техно-

логій із мінімальними відходами, вдосконалення асортименту кінцевої продукції тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сало І.А. Розвиток ринку плодів в Україні: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2013. 394 с.
2. Харчова промисловість України: стан та перспективи (стислий виклад) / За ред. академіка НАН України І.Р. Юхновського. К.: ФАДА, ЛТД, 2001. 32 с.
3. Поперечна О. Україна плодово-ягідна. Farmer. 2007. № 2. С. 22–25.
4. Семенюк Л. Споживчі уподобання. Farmer. 2007. № 8. С. 56–57.
5. Економіка галузі виробництва соків в Україні. URL: <http://www.bestreferat.ru/referat-125779.html>.